

գիշեր է որ մինակ կը պառկի . ասով վախը կանցնի :

Ի այց աս զգուշութիւնները անօգուտ կը լինեն թէ որ տղան տեսնէ թէ տան մէջ ուրիշը աս տեսակ բաներէն կը վախնայ , ու աս տեսակ բաներու վրայ կը խօսի : Ի նոր համար ծնողք զամէնքն ալ պիտի զգուշացնեն որ այսպիսի նիւթերու վրայ չխօսին : Իսով ինքիրմէ կիմացուի թէ որչափ անխելութիւն է ոմանց , և մանաւանդ տղաքը նայող աղախիններուն ու ծառաներուն ըրածը , որ տղուն լացը կտրելու համար կամ ան է որ այլանդակ ձայնով կը կանչվուտեն տղուն գլխուն վերեւը , կամ ան է որ Թրապէզէ կաւ , Խալէլի՛ Եկաւ , Գայլ Եկաւ , Խըլ Եկաւ ըսելով կը վախցնեն . ասոնք իբր թէ տղուն լացը կտրելով բարիք մը կընեն . չեն գիտեր որ անոր տեղը տասը չարիք կը սորվեցնեն անմեղ տղուն , որոնց գլխաւորներն են վախկոտութիւն և աւելորդապաշտութիւն :

Ի այելու է որ տղոց առջև աշխարհքիս ունայն բաներուն վրայ ալ գովասանքներով՝ զարմանքներով չխօսուի . ոչ ստրկի , ոչ հարստութեան , և ոչ աշխարհային բաներուն սէր ցուցուի , որպէս զի տղուն աչքը բացուելուն պէս՝ ունայնութեանց ետեւէ չըլլայ . հապա ընդ հակառակն պիտի ջանան ծնողք որ ճշմարիտ և յաւիտենական բարիքներու վրայ խօսին , որ Իստուած մեզի պատրաստեր է , և տղուն իմացնեն թէ ինքն ալ իրեն պարտքերը ընէ , ու աս աշխարհքիս ունայնութեանց ետեւէ չըլլայնէ՝ հոն պիտի երթայ ու անոնք վայելէ : Տղոց առջև պիտի նային ծնողք որ ափեղցրփեղ կատակներ , փուճ խօսակցութիւններ չընեն . հապա ուրիշներուն հետ խօսելու ատեն ամէնուն իրենց արժանաւոր պատիւը տան , որպէս զի տղան ալ մեծնայ նէ՝ ուրիշներուն հետ այնպէս խօսի , ու

ըով ուրիշներուն սիրելի , ու իրեն ընկերութիւնը ամէնուն հաճելի կըլլայ :

ԵՐԿՐԱԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Սարգսյանի հարգը :

ԵՐԿՐԱՅԵՐԿԵԼԷՆ ու պատրաստելէն ետքը երկրագործը ուղած բանը կընայ մէջը ցանել ու տնկել . բայց հարկաւ աս բանիս մէջ կարգ մը պիտի ըլլայ որ աշխատանքին համեմատ պտուղ ալ քաղէ : Թէ որ ամէն տարի նոյն արտին մէջ նոյն բոյսը ցանես կամ տնկես , այնչափ շահաւոր չըլլար՝ որչափ թէ որ ամէն տարի այլեայլ տեսակ բոյսեր տնկելու ըլլաս . վասն զի բոյս կայ որ իր բոլոր սնունդը գետնէն կառնէ , անով հողին պարարտութիւնը երթալով կը պակսի . բոյս ալ կայ որ գետնէն խիստ քիչ հիւթ կը ծծէ , ու աւելի տերեւներովը օգէն հիւթ ու թացութիւն կառնէ , անով կը սնանի . ուստի երկրագործին կիցնայ անանկ կարգ մը բռնել որ ամէն տարի որ և իցէ տեսակ բոյսերը այլ և այլ արտերու մէջ տնկէ ու գետնին ուժն ու պարարտութիւն ալ միշտ հաւասար մնայ , և հարկ չըլլայ տարիներով երկիրը պարապ թողուլ՝ պարարտացնելու համար : Երաւ է որ արեւելքի երկիրները շատ տեղ պարապ ու անգործ ըլլալով , երկրագործները սովորաբար նոյն երկիրը ամէն տարի բանեցնելու կարօտ չեն սեպուիր , անոր համար աս տարի մը շահած արտը գալ տարի կը թողուն որ հանգչի , և իրենք ուրիշ արտ մը կը հերկեն : Ի այց բանի որ արեւելքի երկրագործութիւնը ծաղկի , ինչպէս որ յոյս կայ՝ օսմանեան տերութեան նոր հաստատած երկրագործական ժողովքէն , հարկ պիտի ըլլայ գիտնալ թէ նոյն երկրէն ամէն տարի բաւական բերք առնելու համար՝ վարուցանին մէջ ինչ կարգ բռնելու է :

Վետնէն շատ հիւթ ծծող բոյսերը արմտիքներն են, քի ցորեն, գարի, վարսակ, հաճար, և այլն. վասն զի ասոնց ծղօտն ու տերեւները բարակ ըլլալով, ու գրեթէ ծլելուն պէս չորնալով, օդուն մէջէն չեն կրնար սնունդ առնել. ասոր համար է որ քանի մը տարի վրայէ վրայ նոյն արտին մէջ ցորեն կամ ուրիշ արմտիք ցանես նէ՝ աղէկ առաջ չեն գար, ուրովհետեւ հողին մէջ սննդարար հիւթ չէ մնացած:

Վետնէն քիչ հիւթ ծծող կամ ամենեւին չծծող բոյսերը անոնք են որ տարի մը միայն կապրին, ինչպէս են կանաչեղէնները՝ խոտեղէններն ու հնտեղէնները. վասն զի ասոնց տերեւն ու ծղօտը հաստ ու կակուղ ըլլալով՝ դիւրաւ կը ծրծեն օդին մէջի խոնաւութիւնը, ուստի փտտելէն ետքն ալ աղէկ պարարտութիւն կը ընեն հողին:

Եւկէ կիմացուի թէ որպէս զի արտ մը միշտ աղէկ պտղաբերէ, պէտք է աս երկու տեսակ բոյսերը փոփոխակի ցանել նոյն արտին մէջ: — Եւ մըտիքներուն արմատը երկրի շատ խորերը չկրնար թափանցել. անոր համար միայն երեսի հողին հիւթը կը ծրծէ. ընդհակառակն, կանաչեղէններուն արմատը աւելի խորերը կը մըտնէ. անոր համար ամենեւին փնաս մը չտար՝ թէ որ առջի տարին արմտիք ցանած երկրի մէջ՝ երկրորդ տարին կանաչեղէն ցանես:

Եւ է ընդհանրապէս վարուցան ընելուն սովորական կարգը. մենք աս բանս քիչ մը աւելի պարզ հասկըցընելու համար դնենք հոս գաղղիացուց հիմակուան բանեցուցած նոր կերպը որ շատին ընդունելի է: Եւ առջ քոլոր վարուցանի երկիրդ կը բաժնես իրեք մաս հաւասար, որ կը սուին եռամասն. ամէն մէկ եռամասն ալ կը բաժնես նորէն իրեք իրեք մաս, ասոնք ալ կը սուին իննամասն. ասով քոլոր արտդ ինը կտոր բաժնուած կը ըլլայ:

Վնենք թէ գիտես որ արտդ իրեք տեսակ բերք աղէկ կը բերէ. 1. ցորեն, 2. վարսակ, մըրացորեն, լուբիա, ճակնդեղ՝ գետնախնձոր. ասոնք գետնէն հիւթ ծծող բոյս կրնան սեպուիլ. 3. կանաչ խոտ, բակլայ և ընդեղէն, որ հասուննալէն առաջ ուտելու համար են:

Եւ բոյսերուն ամէն մէկ տեսակը արտիդ իրեք եռամասին մէջ կը բաժնես, ու ամէն տարի այնպիսի կարգաւ կը փոխես տեղերն որ աս տարի աս եռամասին մէջ գետնէն հիւթ չծրծող բոյս տնկեցիր նէ, գալ տարի նոյն եռամասին մէջ ցորեն կը ցանես. նմանապէս հիւթ ծծող բոյսերէն ետքը հիւթ չծրծողը կը տնկես նոյն եռամասին մէջ:

Եւկէ զատ ուրիշ կարգ մըն ալ պիտի բռնես որ նոյն տարին նոյն եռամասին մէջ մէկ տեսակ բոյսը երկու անգամ չցանուի՝ բաց 'ի ցորենէն:

Եւ մէն անգամ որ ցորենը կը հնձես, պէտք է տեղը խոտեղէն ցանես. և իրեք տարիէն ետքը խոտեղէնը հընձելով՝ դարձեալ ցորեն ցանես անոր տեղը: Եւ անկով նոյն գետնին վրայ ցորենը երկու տարին մէյմը կը ցանուի. խոտը վեց տարին մէյմը, իսկ մէկալ բոյսերը ինը տարին մէյմը: Հոս դրուած աղիւսակը ինը տարուան համար է, և այսչափ տարիէն ետքը նորէն առաջին տարուէն կը սկսի:

Եւ աղիւսակին ամէն մէկ հորիզոնական բաժանումը կը ցուցընէ երկրին եռամասերն ու իննամասերը: Ուղղահայեաց սիւները կը ցուցընեն թէ ամէն մէկ իննամասին մէջ ինչ կարգով պիտի ցանուին բոյսերը: Տարին կը սկսի սեպտեմբերի առջի օրէն ու կը ըննայ օգոստոսի 31ին:

1 Կարմիր բանձար, լի-+ի-ն-ի-ի-ի:

Լսողիւսակին մէջ յայտնի կերեւնայ թէ արտին ամէն մէկ մասը ինը տարուան մէջ իրեք անգամ ցորեն կը բուսցընէ, երկու անգամ խոտ, մէկ անգամ մը վարսակ, մէկ անգամ մսրացորեն, ճակնդեղ, լուբիա. մէկ անգամ ալ բակլայ ու խոտ. իսկ ան կտորներն որ շատ պտղաբեր չեն՝ մէկ տարի մը կրնան հանգչիլ ու փրտած խոտով խառնուելով պարարտանալ:

Լս կարգով կրնայ երկիրդ պարարտանալ ու աղէկ բերք բերել, միայն թէ հողն ալ ցանուելու բոյսին յարմար գայ: Լս կերպը մարդ ինչուան որ 'ի գործ չդնէ' կարծէ թէ շատ գոռար է. բայց մէկը երբոր աս աղիւսակին հետեւի, կըտեսնէ որ շատ դիւրին է, ու մեծ շահ կըքաղէ իր աշխատանքէն:

Կրնայ մէկը ընդդիմութիւն հանել աս կարգիս դէմ, թէ ամէն երկիր նոյն բոյսը չկրնար աղէկ կերպով բուսցընել: Լս բանիս պատճառը ան է որ կամ երկիրներուն բնութիւնը մէկմէկէ տարբեր է, կամ բնութիւննին ալ մէկ է նէ՝ մէկուն մէջ պարարտ հիւթը պակաս է: Լս ջինին համար պէտք է անանկ բոյսեր ընտրել որ երկու տեսակ հողի մէջ ալ կարենան առաջ գալ: Իսկ երբոր մէկուն մէջ պարարտութիւն չկայ, ան ատեն անոր վրայ մասնաւոր հոգ ընելու է, այսինքն աղբ ու փտած խոտ խառնելու է, և հողերը փորելով տեղէ տեղ փոխադրելու է. ասանկով անիկայ ալ կըպարարտանայ: Թէ որ երկիրներուն մէջ անանկ կտոր մը կայ որ ինչ դարման ալ ըլլայ՝ չպտղաբերեր, ան ատեն վարուցանի կարգին մէջ պէտք չէ խառնել անիկայ, հապա զատ դարմանելու է՝ մէջը այգի ու ծառեր տնկելով:

Սէկն ալ կրնայ ըսել թէ երկու արմտիք, զոր օրինակ վարսակն ու ցորենը ետեւէ ետեւ ցանուելով՝ երկրին հիւթը արդեօք չեն պակսեցըներ ու հողին ուժը տկարացըներ: Լսոր դար

մանը կայ. վարսակը հնձելէն ետքը քիչ մը ատեն կըթողու. թէ որ երկիրը շատ պարարտ է՝ բուսած խոտը կըհնձես. իսկ թէ այնչափ պարարտ չէ՝ փտած խոտ կամ աղբ կըխառնես մէջը, քիչ մը ատեն պարապ կըթողու, ու ետքը ցորենը կըցանես: Լսկէ զատ, թէ որ վարսակ ցանելէն առաջ երկու տարի խոտ ցաներ ես, կրնաս թէ վարսակ և թէ ցորեն ցանել:

Հոլիս ամսուն մէջ երկրագործին ու պարպիկանին ընելիքը:

Լս ամսուս մէջ արեւը իր վերջի բարձրութեանը հասած ըլլալով, ալ կըսկսի վար իջնալ. բայց իրեն տաքութիւնը սաստիկ է, և ցամաքութիւն ըլլալու վախ կայ. ուստի ան արտերը՝ որոնցմէ կուզես երկրորդ անգամ պտուղ քաղել՝ պէտք է աղէկ մը ջրոտես: Կրնաս գառները աս ամսուս մէջ խուզել. հաճարը՝ գարին ու վարսակը հնձել, անոնց տեղը մըսրացորեն ցանել, ու քանի որ մատղաշ են՝ հնձել, որպէս զի ձմեռուան մէջ թէ որ խոտ չունենաս՝ անկէ տաս կենդանիներուն: Ցորենը հնձելէ ետեւ մասնաւոր զգուշութիւն պիտի ընես որ կալին վրայ աղէկ չորնայ, և աղէկ մը ծեծելէն ու յարդին մանրութեւնը զատելէն ետքը՝ համբարանոցներուն մէջ պիտի դիզես ու նայիս որ ճճեկեր չըլլայ: Լսասուններուն համար մարտի ապրիլի մէջ ցանած խոտերդ հնձելէն ետքը կրնաս տնկել այլեայլ կանաչեղէններ: Արթերուն արմատին հողը նորէն փորէ աս ամսուս մէջ, և ան ճիւղերն որ ամենեւին պտուղ տուած չեն՝ քշտէ, որպէս զի հիւթը մնացածներուն երթալով՝ գալ տարի աղէկ մեծնան ու նոր ոստ ձեւանան: Թէ որ պտղատու ծառ մը այնչափ շատ պտուղ տուեր է որ կրնաս մակաբերել թէ պիտի չհասցընէ,